

Effects of the COVID Situation on Thai Education Management: Alternative Education is the Main Way and the Way to Survive Education in the Future

Boonleang Thumthong*

Ed.D. (Curriculum and Instruction), Associate Professor

Faculty of Education, Surindra Rajabhat University

*Corresponding author: boonleang4848@hotmail.com

Received: September 14, 2021/ Revised: June 2, 2022/ Accepted: June 13, 2022

Abstract

It was found a positive impact on learning management in the situation of COVID - 19 that educational institutions have changed their plans and goals in educational management. The Internet network system has been improved to be of higher quality. New learning management styles and technologies are used to make learning management more interesting, and new methods of measurement and evaluation are increasingly used. Executives develop themselves to have more knowledge and management skills. Teachers learn and develop more technology skills and change the way of teaching using appropriate measurement methods. Students spend more time with their families while reducing the time, risk, and cost of commuting to school. It was found the negative impact on the learning management system in educational institutions is that the internet network and communication are insufficient and the signal is unstable. Most educational institutions do not receive budget support from their respective agencies. The quality of teacher learning management declined because of the workload that affects the time of teaching and learning. Teachers are concerned about new learning arrangements and students' academic performance will decline. Teachers lack morale in learning and performance management. Students receive less practical skills training and are unable to participate in study activities with their peers and lose the opportunity to learn from external sources and learning from practice. And parents have to pay for the provision of materials, equipment, media, technology, and internet for learning.

Alternative education is another approach to education that focuses on the learner as a very important aspect. It emphasizes using innovation in learning management and pays attention to age, gender, race, religion, values, beliefs, aptitudes, readiness, and interests, including the environment, community context, wisdom, knowledge, and arts and culture in the locality where the learners live. Therefore, learners have the opportunity to truly study according to their own potential. It is one of the important guidelines that can be a solution to Thailand's educational problems in the future due to the COVID-19. That requires a new normal lifestyle, affecting Thai education where students cannot go to normal schools.

Keywords: Learning Management, COVID-19, Alternative education, New Normal

ผลกระทบจากสถานการณ์โควิดที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย: การศึกษาทางเลือกคือทางหลักและทางรอด ในการจัดระบบการศึกษาในอนาคต

บุญเลี้ยง ทุมทอง*

ศษ.ด.(หลักสูตรและการสอน), รองศาสตราจารย์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

*ผู้ประสานงาน: boonleang4848@hotmail.com

วันรับบทความ: 14 กันยายน 2564/ วันแก้ไขบทความ: 2 มิถุนายน 2565/ วันตอบรับบทความ: 13 มิถุนายน 2565

บทคัดย่อ

ผลกระทบทางบวกต่อการจัดการเรียนรู้ในสถานการณ์โควิด-19 พบว่า สถานศึกษามีการปรับเปลี่ยนแผนและเป้าหมายในการจัดการศึกษา มีการปรับปรุงระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้มีคุณภาพสูงขึ้น มีการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำให้การจัดการเรียนรู้ น่าสนใจยิ่งขึ้น และมีการใช้วิธีการวัดประเมินผลใหม่ ๆ มากขึ้น ผู้บริหารพัฒนานตนเองให้มีความรู้และทักษะการบริหาร ครูเรียนรู้และพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีเพิ่มขึ้น และครูเปลี่ยนวิธีสอน วิธีการวัดประเมินผลให้เหมาะสม นักเรียนมีเวลาอยู่กับครอบครัวมากขึ้น นักเรียนสามารถลดเวลา ความเสี่ยง และค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปโรงเรียน ส่วนผลกระทบทางลบต่อระบบการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาพบว่า เครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการสื่อสารไม่เพียงพอและสัญญาณไม่เสถียร สถานศึกษาส่วนมากไม่ได้รับเงินงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด คุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูลดลง เป็นภาระงานและกระทบต่อเวลาในการจัดการเรียนการสอน ครูมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ และผลการเรียนของนักเรียนจะตกต่ำลง ครูขาดขวัญกำลังใจในการจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติงาน นักเรียนได้รับการฝึกทักษะการปฏิบัติน้อยลงและไม่สามารถทำกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับเพื่อน และเสียโอกาสในการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอกและการเรียนจากการปฏิบัติจริง และผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเตรียมจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ สื่อ เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้

การศึกษาทางเลือกถือเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับผู้เรียนเป็นสำคัญมากเป็นพิเศษ เน้นการใช้นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับอายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ค่านิยม ความเชื่อ ความถนัด ความพร้อม และความสนใจ รวมทั้งสิ่งแวดล้อม บริบทชุมชน ภูมิปัญญา องค์ความรู้และศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ด้วย ผู้เรียนจึงมีโอกาสรียนตามศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริง ถือเป็นแนวทางสำคัญแนวทางหนึ่งที่เป็นทางออกของปัญหาทางการศึกษาของไทยได้ในอนาคตอันเนื่องมาจากการระบาดของ COVID-19 ที่ต้องใช้วิถีชีวิตแบบปกติใหม่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาของไทยที่ผู้เรียนไม่สามารถไปเรียนในโรงเรียนปกติ

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้ โควิด-19 การศึกษาทางเลือก ยุควิถีชีวิตปกติใหม่

บทนำ

ในวงการการศึกษาไทย “การเปลี่ยนผ่าน” (Transformation) ถือว่าเป็นทฤษฎีทางวัฒนธรรมที่มีรากฐานมาจากสังคมประชาธิปไตยตะวันตกที่พัฒนาจากฐานแนวคิดโพสต์โมเดิร์น (Postmodern) ที่มองว่าความรู้ไม่อาจนิยามได้อย่างแน่นอนตายตัว แต่ความรู้คือ ผลที่เกิดจากการพยายามทำความเข้าใจสิ่งที่ได้รับการตรวจสอบแล้ว ซึ่งทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ (Transformation Theory is a Learning Theory) มีพัฒนาการที่เกิดขึ้นอย่างมีขั้นตอน มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สามเป็นยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศและอินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาทอย่างมากกับชีวิตประจำวันรวมทั้งอุตสาหกรรม ส่งผลต่อการผลิต เป็นการใช้เครื่องจักรอัตโนมัติหรือหุ่นยนต์ในการผลิตแทนที่แรงงานมนุษย์มากขึ้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้สูงขึ้น รวมทั้งการลดต้นทุนการผลิต การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สี่ เป็นยุคที่อินเทอร์เน็ต เทคโนโลยีสื่อสารความเร็วสูง เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ เทคโนโลยีอุตสาหกรรม เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตสำหรับสรรพสิ่ง (Internet of Things) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence (AI)) มีความก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพอย่างมาก ส่งผลให้มีการเข้าถึงข้อมูลมหาศาล (Big Data) ที่มีอยู่ทั่วโลก มีการนำข้อมูลที่มีความหลากหลายมาวิเคราะห์ เพื่อตัดสินใจ และใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดนวัตกรรมที่ชาญฉลาด มีอิทธิพลต่อภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตรกรรม ภาคธุรกิจและบริการ รวมทั้งภาคการศึกษา ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่มีรูปแบบใหม่ ซึ่งทำลายล้างรูปแบบเดิม ๆ ไปอย่างสิ้นเชิง (Schwab, K., 2016) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเรียกว่า Digital Disruption ซึ่งเป็นสิ่งท้าทายอย่างยิ่งต่อการปรับตัวและความอยู่รอดในอนาคต หลายๆประเทศทั่วโลกเร่งปฏิรูปทุกภาคส่วนภายในประเทศให้มีความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ดังนั้น สำหรับนักศึกษาแล้ว ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านคือกระบวนการเรียนรู้ที่เปลี่ยนจากการใช้แนวความคิดที่ไม่ได้รับการตรวจสอบไปเป็นแนวความคิดที่ได้รับการ

ตรวจสอบแล้ว และมีการไตร่ตรองอย่างมีวิจารณญาณแล้ว ซึ่งสามารถเรียกได้ว่าเป็นแนวความคิดที่เชื่อถือและพึ่งพิงได้ สิ่งนี้นักการศึกษาให้ความสำคัญคือการเอื้ออำนวยให้เกิดกระบวนการสืบสอบค้นคว้าที่มีความหมายอย่างต่อเนื่องเพียงใด ภายใต้ความร่วมมือขององค์กรต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้บรรลุผลตามที่ตั้งสมมติของตนต้องการ

การระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบต่อการศึกษาทั่วโลก จากผลกระทบกระจายจากคนสู่คนจากคนหนึ่งกระจายแบบลูกโซ่ตามการเคลื่อนย้ายประชาชน คนติดเชื่อเดินทางไปทีใดถ้าไม่ป้องกันก็จะเปิดจุดการแพร่เชื่อนั้นและกระจายจากจุดนั้นออกไป จากจุดเกิดติดเชื่อ COVID-19 ครั้งแรกที่เมืองอู่ฮั่น ประเทศจีน จนปัจจุบันแพร่กระจายไปทั่วโลกส่งผลกระทบต่อการศึกษา เพราะสถานศึกษาเป็นแหล่งรวมคน การหยุดการแพร่เชื่อคือการเว้นระยะห่าง จึงจำเป็นต้องปิดสถานศึกษา เมื่อปิดสถานศึกษาทำให้การจัดการศึกษาได้รับผลกระทบต่อเนื่อง คือ ด้านเศรษฐกิจ การจัดการเรียนการสอนอาหารและสุขภาพ ผลลัพธ์การเรียนรู้ทางจิตวิทยาต่อนักเรียน ต่อผู้บริหารและครูผู้สอน การให้บริการของสถานศึกษาผลกระทบดังกล่าว ก่อเกิดชีวิตวิถีใหม่ รูปแบบใหม่ในการจัดการศึกษา บนหลักการและพื้นฐานตามมาตรฐานทางสาธารณสุขของรัฐบาล ซึ่งการจัดการศึกษาได้มีการปรับตัวในเวลากาลังระบาดหรือสถานการณ์วิกฤติ (During Crisis) มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ การดำรงชีพปัจจุบัน ด้านการเรียนการสอน ด้านการบริหาร การเว้นระยะห่างทางสังคม การเงินในรูปแบบใหม่ คือ การใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ในการเงิน และการให้บริการผ่านทางสมาร์ทโฟน เป็นต้น การบริหารจัดการศึกษาจึงต้องมีการให้ความสำคัญกับการปรับแนวคิด ความเชื่อของบุคลากรในการจัดการศึกษาหรือจัดการเรียนการสอนรูปแบบที่ต้องเรียนรู้ในระยะห่างซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ ระบบออฟไลน์ ระบบ Home School หรือระบบผสมผสานตามความเหมาะสม และต้องให้ความสำคัญกับการสร้างขวัญกำลังใจให้ครูมีพลังในการปรับตัวอย่างมาก และสร้างพลังใจในการพัฒนาตนเอง และการทำ

บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบต่อการพัฒนา ศักยภาพของผู้เรียนให้เป็นไปอย่างเต็มศักยภาพ ให้เหมือนกับการบริหารจัดการหรือการจัดการ เรียนรู้ในระบบการเรียนการสอนแบบปกติต่อไป (Chaiyaphan, 2021)

จากการประชุมคณะรัฐมนตรีของไทยเมื่อ วันอังคารที่ 7 เมษายน 2563 มีมติให้เลื่อนเปิดเทอม จากวันที่ 16 พฤษภาคม เป็นวันที่ 1 กรกฎาคม 2563 เนื่องด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่อาจส่งผลกระทบต่อในหลายด้านทั้งต่อตัวเด็ก ผู้ปกครองไปจนถึง ครูและโรงเรียน ด้วยเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดแนวนโยบายการจัดการเรียนการสอนภายใต้สถานการณ์วิกฤตโควิด-19 ตามแนวคิด “การเรียนรู้ฐานการศึกษา โรงเรียน อาจหยุดได้ แต่การเรียนรู้หยุดไม่ได้” ในทุกระดับชั้น และทุกประเภทการศึกษาทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีวศึกษา การศึกษาเอกชน การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยการศึกษาสำหรับผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส รวมทั้งการเตรียมความพร้อมทักษะที่สำคัญในช่วงปิดเทอมให้แก่ผู้เรียน ทั้ง ภาษาอังกฤษและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น โค้ดดิ้ง (Coding) เป็นต้น แนวนโยบายดังกล่าวมี พื้นฐานการดำเนินการ 6 แนวทางและออกแบบ การเรียนการสอนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยมี รายละเอียดในภาพรวมการดำเนินการพื้นฐานคือ จัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงความปลอดภัย สูงสุดของทุกคนที่เกี่ยวข้อง อำนวยความสะดวกให้ นักเรียนทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนการสอนได้แม้จะ ไม่สามารถไปโรงเรียนได้ ใช้สิ่งที่มียู่แล้วให้เกิด ประโยชน์สูงสุด การตัดสินใจนโยบายต่าง ๆ บน พื้นฐานของการสำรวจความต้องการทั้งจากนักเรียน ครู และโรงเรียน โดยคำนึงถึงการจัดการเรียน การสอนที่มีประสิทธิภาพสูงสุดเป็นที่ตั้ง และ กระทรวงศึกษาธิการจะสนับสนุน เครื่องมือและ อุปกรณ์ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ มีการ ปรับปฏิทินการศึกษาของไทยให้เอื้อต่อการเรียนเพื่อ รู้ของเด็กมากขึ้น รวมทั้งมีการปรับตารางเรียนตาม ความเหมาะสมโดยเวลาที่ชัดเจนจะคำนึงถึงภาระ

ของทุกคนและการได้รับความรู้ครบตามช่วงวัยของ เด็ก และบุคลากรทางการศึกษาทุกท่านจะได้รับการ ดูแลอย่างต่อเนื่อง และทำให้ทุกฝ่ายได้รับผลกระทบ จากการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด (สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, (2563)

จากนโยบายจากส่วนกลางที่เร่งด่วนและ ไม่ได้มีการกำหนดแผนการดำเนินการล่วงหน้าทำให้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่สามารถเตรียมความพร้อมเพื่อ ปฏิบัติตามนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การ สื่อสารถึงแนวทางการปฏิบัติไม่มีความชัดเจน ระหว่างหน่วยงานนโยบายและหน่วยปฏิบัติส่งผลให้ ผู้ปฏิบัติงานเกิดความสับสนและเข้าใจคลาดเคลื่อน การดำเนินงานไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของ นโยบาย ซึ่งขัดกับนโยบายจากส่วนกลางที่มี วัตถุประสงค์เพื่อ “ทดลองเรียน” เป็นการเตรียม ความพร้อมสำหรับการเปิดเทอมจริงเท่านั้นหน่วย นโยบายไม่มีเวลาสำรวจข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องและ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการใช้นโยบาย มีเพียงนำ ข้อมูลดังกล่าวเท่าที่มีมาประกอบการตัดสินใจก่อน นำนโยบายประกาศไปปฏิบัติจริง ทำให้ระบบการ เรียนในประเทศไทยที่ผู้เรียนจำเป็นต้องมีการ ปรับตัว (Adaptation) รักษาเสถียรภาพความสมดุล (Equilibrium) เรียกกระบวนการปรับตัวนี้ว่า Homeostasis ซึ่งเกิดขึ้นในตัวผู้เรียนทั้งในระบบ ร่างกาย (Physical Systems) และระบบของจิต (Psychological Systems) เพื่อปรับสภาพร่างกาย และจิตใจของผู้เรียนให้สามารถอยู่รอดให้ได้ท่ามกลาง สิ่งแวดล้อมของโรคระบาดทั่วประเทศและทั่วโลกที่ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและมีระยะยาวนานนี้ โดย กระบวนการต่าง ๆ ที่จะทำให้เด็กได้เรียนรู้เต็ม ศักยภาพ โดยครู/ผู้จัดการศึกษาและสถานศึกษา จะต้องดำเนินการในการระดมทรัพยากรต่าง ๆ มาหนุนเสริมทักษะกระบวนการเรียนรู้ให้เด็ก/ ผู้เรียนได้เรียนรู้เต็มศักยภาพ เช่น ทักษะการเรียนรู้ ด้วยตนเอง ทักษะการแสวงหาคำตอบ ทักษะการ สร้างความรู้ใหม่ ทักษะการคิด ทักษะการแก้ไข ปัญหา ทักษะการทำงานอาชีพ เป็นต้น โดยมีส่วนร่วม และปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ผู้ปกครองและครู ภายใต้การสร้างปฏิสัมพันธ์และสัมพันธ์ภาพที่ดี ระหว่าง ครูผู้สอน นักเรียน และผู้ปกครอง โดยการ

ใช้การติดต่อสื่อสารเพื่อสอบถามและกำกับติดตามการเรียนรู้ ความก้าวหน้า ความพร้อม และส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษาผลกระทบของสถานการณ์โควิด-19 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในช่วงระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2563 สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทยเริ่มคลี่คลายลงจึงมีการเปิดเรียนและจัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามความพร้อม บริบทของสถานศึกษาและผู้เรียนโดยยึดมาตรการทางด้านสาธารณสุขอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนที่จัดในสถานการณ์ที่ไม่ปกติย่อมส่งผลกระทบต่อการศึกษาของประเทศในหลาย ๆ ด้านดังมีรายละเอียดดังนี้

1. ผลกระทบทางบวกของสถานการณ์โควิด-19 ต่อการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา จำแนกออกเป็น 1) ผลกระทบทางบวกต่อระบบการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา 2) ผลกระทบทางบวกต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารและครู 3) ผลกระทบทางบวกต่อผู้เรียน และ 4) ผลกระทบทางบวกต่อผู้ปกครองชุมชนและสังคม โดยข้อมูลจากรายงานวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2564) ดังสรุปสาระสำคัญต่อไปนี้

1.1 ผลกระทบทางบวกต่อระบบการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาจากข้อมูลเชิงปริมาณที่พบว่า สถานศึกษามีการปรับเปลี่ยนแผนและเป้าหมายในการจัดการศึกษา ปรับวิธีการนิเทศ กำกับติดตาม และการประเมินผลการศึกษาใหม่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในระดับมาก ซึ่งมองได้ว่าเป็นผลกระทบทางบวกต่อระบบการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาที่มีการปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงจากข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า มีผลกระทบทางบวกที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณ สรุปได้ดังนี้

1) สถานการณ์โควิดทำให้สถานศึกษามีการปรับปรุงระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้มีคุณภาพสูงขึ้น และได้รับงบประมาณเพื่อการจัดการศึกษามากขึ้น โดยสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับงบประมาณสนับสนุนเพื่อการปรับปรุงระบบอินเทอร์เน็ต การพัฒนาสื่อไอที และการจัดทาสื่ออุปกรณ์สนับสนุนการเรียนการสอน

2) การปรับลดขนาดห้องเรียน ทำให้ครูสามารถดูแลนักเรียนได้อย่างทั่วถึงและใกล้ชิดขึ้น โดยโรงเรียนต้องดำเนินการตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการเรื่องการเว้นระยะห่างทางสังคม ทำให้มีการปรับจำนวนนักเรียนให้เหลือเพียงห้องละ 20 – 25 คน มีผลให้ครูสามารถดูแลนักเรียนได้ทั่วถึงขึ้น

3) มีการนำรูปแบบการสอนและเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ ทำให้การจัดการเรียนการสอนน่าสนใจยิ่งขึ้น เช่น การจัดการเรียนการสอนด้วย DLTV และการสอนผ่านแอปพลิเคชัน เป็นต้น 4) มีการนำวิธีการวัดประเมินผลใหม่ ๆ มาใช้มากขึ้น ทั้งการพิจารณาจากชิ้นงานของนักเรียน การวัดผลเชิงประจักษ์ การประเมินตามสภาพจริง และการให้คะแนนแบบรูบริค เป็นต้น

1.2 ผลกระทบทางบวกต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารและครู จากข้อมูลเชิงปริมาณที่พบว่า ผู้บริหารต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้และทักษะในการบริหารจัดการสถานศึกษา ผู้บริหารต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจต่อการจัดการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้และทักษะการจัดการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ ครูต้องเรียนรู้และพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น และครูต้องเปลี่ยนวิธีสอน วิธีการวัดผลประเมินผลให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ข้อมูลเชิงปริมาณข้างต้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่พบว่า

1) ผู้บริหารและครูได้พัฒนาตนเองด้าน ICT เพื่อการจัดการศึกษา โดยสถานการณ์โควิดเปรียบเสมือนตัวเร่งให้ผู้บริหารและครูต้องพัฒนาตนเอง

2) ครูมีความกระตือรือร้นในการปรับรูปแบบการเรียนการสอนใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

3) ครูจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง แม้ช่วงที่ปิดเรียนปกติแล้วซึ่งเป็นผลจากการได้พัฒนาความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีช่วงที่ผ่านมา

4) ครูได้พัฒนาตนเองผ่านระบบออนไลน์ที่ช่วยให้ประหยัดค่าใช้จ่ายทั้งในเรื่องค่าลงทะเบียน ค่าที่พัก และค่าเดินทาง

5) ครูมีเวลาในการส่งผลงานทางวิชาการมากขึ้น เนื่องจากหน่วยงานที่รับประเมินผลงานทางวิชาการขยายเวลาให้มากขึ้น

6) ครูได้ออกเยี่ยมบ้านนักเรียนมากขึ้น เนื่องจากสถานการณ์โควิด-19 ทำให้ครูต้องออกไปพบนักเรียนและผู้ปกครองเพื่อแจกใบงาน ช่วยผู้ปกครองปรับเครื่องรับโทรทัศน์/ปรับสมาร์ตโฟน และเพื่อสำรวจข้อมูลต่าง ๆ

7) ครูได้รับความชื่นชมจากผู้ปกครองมากขึ้น เนื่องจากผู้ปกครองรับรู้ถึงความยากลำบากและความวิริยะอุตสาหะในการทำงานของครู

8) ครูมีความสามัคคี ร่วมมือและช่วยเหลือกันมากขึ้น เนื่องจากครูต้องช่วยเหลือพึ่งพากันในช่วงวิกฤติที่มีงานมากขึ้น ต้องเหนื่อยยากลำบากร่วมกัน ทำให้เห็นอกเห็นใจและสามัคคีกันมากขึ้น

1.3 ผลกระทบทางบวกต่อผู้เรียน จากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่าผลทางบวกที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนในระดับมาก ได้แก่ 1) ครูและผู้ปกครองมีโอกาสได้ร่วมกันดูแลการเรียนรู้ของนักเรียนมากขึ้น 2) นักเรียนสามารถใช้เวลาอยู่กับผู้ปกครองและครอบครัวได้มากขึ้น 3) นักเรียนมีความกระตือรือร้นต่อการเรียนรู้ในสถานการณ์โควิด -19 มากขึ้น 4) นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้มากขึ้น 5) นักเรียนมีโอกาสในการเรียนรู้เมื่อต้องการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี 6) นักเรียนมีพฤติกรรมใฝ่เรียนรู้มากขึ้น และ 7) นักเรียนเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้จากออนไลน์และแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ มากขึ้น และผลกระทบทางบวกในระดับปานกลาง ได้แก่ นักเรียนสามารถลดเวลา ความเสี่ยง และค่าใช้จ่าย

ในการเดินทางไปโรงเรียน ข้อมูลเชิงปริมาณข้างต้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่พบว่า

1) นักเรียนมีโอกาสในการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีมากขึ้น โดยการที่โรงเรียนได้ปรับรูปแบบการสอน Online ส่งผลให้นักเรียนได้พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีได้มากขึ้น

2) การเรียนในสถานการณ์โควิดทำให้ให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น มีความรับผิดชอบกับตัวเองเพิ่มขึ้น เนื่องจากการเรียนอยู่ที่บ้านไม่มีผู้ควบคุม ทำให้ต้องมีวินัยและรับผิดชอบต่อการเรียนมากขึ้น

3) นักเรียนมีวินัย สงบและมีสมาธิในการเรียนมากขึ้น เนื่องจากสถานการณ์โควิดทำให้ต้องมีมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกันการติดโรค ทั้งการเว้นระยะห่าง การทำความสะอาดก่อนเข้าโรงเรียน/ก่อนและหลังทานอาหาร ทำให้นักเรียนมีวินัย สงบและมีสมาธิในการเรียนมากขึ้น

4) การเรียน Online หรือผ่านทีวีสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ โดยนักเรียนจำนวนหนึ่งมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตและสมาร์ตโฟนเป็นปกติอยู่แล้ว การเรียนออนไลน์

1.4 ผลกระทบทางบวกต่อผู้ปกครอง ชุมชนและสังคม

จากข้อมูลเชิงปริมาณที่พบว่า สถานการณ์โควิดมีผลกระทบทางบวกในระดับมากคือ ผู้ปกครองต้องติดต่อสื่อสารเพื่อรับข่าวสารจากทางโรงเรียนมากขึ้น และผลกระทบในระดับปานกลางคือ ชุมชนและท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณเพื่อการจัดการศึกษาของสถานศึกษามากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่พบว่า สถานการณ์โควิด-19 ส่งผลทางบวกเกี่ยวกับผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม ดังนี้

1) ชุมชนให้ความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือสถานศึกษามากขึ้น โดยสถานการณ์โควิด-19 ทำให้ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม และหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือสนับสนุนแก่โรงเรียนมากขึ้นกว่าสถานการณ์ปกติ

2) ผู้ปกครองเข้าใจและมีความสัมพันธ์อันดีกับสถานศึกษาดีขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะผู้ปกครองเข้ามาติดต่อสื่อสารกับทางโรงเรียนมากขึ้น ทำให้เห็นสภาพการทำงานของโรงเรียนที่

ต้องทำงานด้วยความลำบาก เหนื่อยยาก ทำให้เกิดความเข้าใจ มีทัศนคติและความสัมพันธ์ที่ดีกับสถานศึกษามากขึ้น

2. ผลกระทบทางลบของสถานการณ์โควิด-19 ต่อการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา จำแนกออกเป็น 1) ผลกระทบทางลบต่อระบบการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา 2) ผลกระทบทางลบต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารและครู 3) ผลกระทบทางลบต่อผู้เรียน และ 4) ผลกระทบทางลบต่อผู้ปกครอง ชุมชนและสังคม โดยข้อมูลจากรายงานวิจัยของ Education Council Secretariat, Ministry of Education (2021) ดังสรุปสาระสำคัญต่อไปนี้

2.1 ผลกระทบทางลบต่อระบบการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา จากข้อมูลเชิงปริมาณพบผลกระทบทางลบในระดับปานกลางในเรื่อง 1) คุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูลดลง 2) การจัดสรรงบประมาณเพื่อการบริหารสถานศึกษาลำบากและไม่เพียงพอ 3) อาคารสถานที่ที่ใช้เพื่อการจัดการเรียนรู้ไม่เพียงพอ 4) เครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อการจัดการเรียนรู้และการสื่อสารไม่เพียงพอและสัญญาณไม่เสถียร และ 5) วัสดุอุปกรณ์เพื่อป้องกันการแพร่เชื้อโรคไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

1) นักเรียนหายไปจากการเรียนในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิดโดยสถานศึกษาหลายแห่งให้ข้อมูลว่านักเรียนอยู่เรียนไม่ครบซึ่งเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น ติดตามผู้ปกครองไปอยู่ต่างจังหวัดเนื่องจากผู้ปกครองตกงาน ไม่มีอุปกรณ์ในการเรียนออนไลน์ และเมื่อเปิดเรียนก็ยังมียังนักเรียนมาเรียนไม่ครบเนื่องจากไม่สะดวกหรือไม่พึงพอใจกับการสลับวันเรียน

2) สถานศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้รับเงินงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด โดยมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทั้งค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปพบนักเรียน ค่าอินเทอร์เน็ต ค่ากล่องทีวี ค่าซื้อวัสดุอุปกรณ์ ค่าใช้จ่ายเพื่อป้องกันการติดโรค ฯลฯ แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณเพิ่มจากต้นสังกัด

3) หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานอื่น ๆ ขอข้อมูลจำนวนมากจากสถานศึกษาทำให้

เป็นภาระและกระทบต่อเวลาในการจัดการเรียนการสอนขณะที่โรงเรียนเองต้องปรับตัวอย่างมากและมีภาระมากขึ้นอยู่แล้ว

4) คุณภาพของการจัดการเรียนการสอนโดยรวมลดลง โดยทั้งผู้บริหารและครูเห็นตรงกันว่าช่วงสถานการณ์โควิด คุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาลดลงเมื่อเทียบกับสถานการณ์ปกติซึ่งเป็นผลจากความไม่พร้อมในหลาย ๆ ด้าน

2.2 ผลกระทบทางลบต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารและครู

จากข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า ส่งผลกระทบต่อการทำงานของผู้บริหารและครูระดับมากในเรื่อง 1) ครูมีภาระงานในการจัดการเรียนรู้และการดูแลนักเรียนมากขึ้น 2) ครูมีความเสี่ยงในการปฏิบัติงาน 3) ครูต้องให้ความช่วยเหลือแก้ปัญหาการเรียนรู้นักเรียนและผู้ปกครองมากขึ้น 4) ครูมีเวลาในการพักผ่อน/ดูแลครอบครัวของตนเองน้อยลง 5) ครูวิตกกังวลว่าผลการเรียนของนักเรียนจะตกต่ำลง และพบว่ามีผลกระทบทางลบสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณ สรุปได้ดังนี้

1) ภาระงานของผู้บริหารและครูมีมากขึ้น เนื่องจากต้องปรับหลักสูตรการสอนใหม่ การแบ่งย่อย ๆ การสลับวันมาเรียน การสอนแบบ Online, On-air, On hand และผสมวิธี รวมทั้งการจัดระบบต่าง ๆ เพื่อป้องกันการติดเชื้อ ล้วนแต่ทำให้ภาระงานของผู้บริหารและครูมีมากขึ้น

2) ครูบางส่วนเครียด มีความกังวลกับการสอนรูปแบบใหม่และไม่ถนัดกับการสอน โดยต้องใส่แมสก์ โดยครูส่วนใหญ่ไม่มีทักษะในการใช้รูปแบบการสอนแบบใหม่ ไม่คุ้นเคยกับการใช้เทคโนโลยี เป็นสิ่งที่ทำให้กังวลและเหนื่อยกว่าปกติ

3) ครูขาดขวัญกำลังใจในการทำงาน เนื่องจากภาระงานมีมากขึ้น ขณะที่ทรัพยากรไม่เพียงพอและบุคลากรภายนอกไม่เข้าใจถึงภาระงานของครู ส่งผลให้ครูรู้สึกว่าการขาดขวัญกำลังใจในการทำงาน

4) คุณภาพการจัดการเรียนการสอนลดลง โดยทั้งผู้บริหารและครูยอมรับว่าช่วงสถานการณ์โควิด-19 คุณภาพการจัดการเรียนการสอนลดลง ทั้งนี้เพราะภาระงานที่มากขึ้น ครูเหนื่อยล้ามากขึ้น

สถานศึกษาขาดแคลนทรัพยากรในการปฏิบัติงาน ผู้เรียนขาดความพร้อมในการเรียน ฯลฯ ทั้งหมดล้วนส่งผลให้คุณภาพการเรียนการสอนลดลง

2.3 ผลกระทบทางลบต่อผู้เรียน จากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า ผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนในระดับมาก คือ 1) นักเรียนต้องปรับเวลาสถานที่และวิธีการในการเรียนใหม่ 2) นักเรียนมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับผลการเรียนสำหรับผลกระทบทางลบในระดับปานกลาง ได้แก่ 1) นักเรียนไม่สามารถใช้อาคารสถานที่ เช่น อาคารเรียน ห้องเรียน โต๊ะเรียน โรงอาหาร ห้องพยาบาล สนามฯ ได้สะดวก 2) นักเรียนได้รับการฝึกทักษะการปฏิบัติในรายวิชาน้อยลง 3) นักเรียนไม่สามารถทำกิจกรรมการเรียนร่วมกับเพื่อนในห้องเรียน 4) นักเรียนและผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเตรียมจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ สื่อ เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ 5) นักเรียนเสียโอกาสในการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอก และ 6) โรงเรียนขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์เพื่อการป้องกันการแพร่เชื้อโรค ในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพ มีข้อค้นพบที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณดังกล่าวสำคัญต่อไปนี้

1) นักเรียนเสียโอกาสในการเรียนจากการปฏิบัติจริง โดยการเรียน Online หรือ On air ได้เรียนเพียงทฤษฎีหรือได้เห็นเพียงการสาธิต แต่ไม่ได้ทดลองหรือฝึกปฏิบัติจริง ทำให้ขาดทักษะและเข้าใจได้ยากกว่าการปฏิบัติจริง

2) การไม่มีโอกาสใช้ห้องปฏิบัติการหรือพื้นที่อื่น ๆ ในการเรียนรู้ ทำให้เสียโอกาสในการเรียนรู้

3) การเรียน Online ทำให้เสียค่าใช้จ่ายในการเรียนเพิ่มขึ้น เนื่องจากต้องเสียค่าอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง เสียค่าไฟฟ้าเพิ่มขึ้น และกรณีที่ไม่มีอุปกรณ์ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อหาอุปกรณ์เพื่อใช้ในการเรียน Online

4) นักเรียนต้องปรับตัวทั้งในเรื่องเวลาเรียน การใช้สถานที่ และวิธีการเรียนเนื่องจากมีการปรับตารางเรียน สถานที่เรียน วิธีการเรียน วิธีการวัดผลประเมินผลใหม่

5) การเรียน Online ทำให้นักเรียนขาดความกระตือรือร้น ขาดความรับผิดชอบและมีความกังวลต่อผลการเรียน เนื่องจากนักเรียนเบื่อหน่ายกับการนั่งอยู่หน้าจอตลอดเวลา ไม่มีเพื่อนให้พูดคุย และส่งผลให้ขาดความกระตือรือร้น

6) นักเรียนเหนื่อยล้าและเบื่อหน่ายกับการเรียน เนื่องจากต้องมีการเรียนชดเชยเวลาที่ขาดหายไป ทำให้ต้องเรียนนานขึ้นในแต่ละวัน ทำให้เหนื่อยล้าและเบื่อหน่ายต่อการเรียน และการสลับวันมาเรียนทำให้ต้องเรียนทั้ง Onsite, On air, และ On hand ซึ่งทำให้มีการบ้านมากขึ้น ทำให้เหนื่อยล้าและเบื่อหน่าย

2.4 ผลกระทบทางลบต่อผู้ปกครอง ชุมชนและสังคม

จากข้อมูลเชิงปริมาณพบผลกระทบทางลบต่อผู้ปกครองในระดับมาก หลายประการ ได้แก่ 1) ผู้ปกครองต้องจัดเวลาเพื่อช่วยเหลือการเรียนรู้ของบุตรหลานเพิ่มขึ้น 2) ผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเพื่อสร้างความพร้อมในการเรียนให้กับบุตรหลาน 3) ผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเพื่อป้องกันการติดเชื้อโรคให้กับบุตรหลาน 4) ผู้ปกครองต้องหาความรู้เพิ่มเติมในบทเรียนเพื่อให้สามารถช่วยเหลือส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตรหลาน 5) ผู้ปกครองต้องหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตรหลานมากขึ้น 6) ผู้ปกครองต้องจัดสถานที่/บ้านให้เหมาะสมต่อการเรียนรู้ของบุตรหลาน 7) ผู้ปกครองมีภาระในการช่วยเหลือการเรียนรู้ของบุตรหลานเพิ่มขึ้น 8) ผู้ปกครองมีภาวะตึงเครียดที่ต้องดูแลบุตรหลานเพิ่มขึ้น 9) ผู้ปกครองมีความวิตกกังวลว่าบุตรหลานจะเรียนรู้ได้ไม่ดี และ 10) ผู้ปกครองมีความวิตกกังวลว่าตนเองจะดูแลและสนับสนุนการเรียนรู้ของบุตรหลานได้ไม่ดี นอกจากนี้ ยังมีผลกระทบทางลบต่อผู้ปกครองในระดับปานกลางอีกหนึ่งประเด็น คือ ผู้ปกครองรู้สึกว่ตนเองเสียเวลาและเสียโอกาสในการประกอบอาชีพ สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณ สรุปได้ดังนี้คือ

1) ผู้ปกครองเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของบุตรหลาน เนื่องจากการ

เรียน Online, On air ล้วนต้องใช้อุปกรณ์และค่าใช้จ่ายในการเรียน

2) ผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลนักเรียนระหว่างหยุดเรียนที่บ้าน และมีผลกระทบต่อการจัดเวลา และการดูแลเรื่องการเรียนของนักเรียน

3) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและสถานศึกษาเอกชนบางแห่งลดลง เนื่องจากมาตรการป้องกันโรคทำให้ผู้ปกครองกับครู/โรงเรียนห่างเหินกันมากกว่าสถานการณ์ปกติ

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) ของไทยทำให้การบริหารจัดการและการเรียนการสอนออนไลน์จึงกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันก็กลายเป็นประเด็นสำคัญที่สังคมมาตั้งเป็นกระตุกเพื่อถามถึงความพร้อมของระบบและประสิทธิภาพของระบบการศึกษา ตลอดจนประสิทธิผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียน นอกจากนี้ยังอาจจะเป็นการเพิ่มภาระในเรื่องของหนี้สินให้กับผู้ปกครอง และตอกย้ำถึงความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทยอีกด้วย ถึงแม้ว่าการเรียนแบบออนไลน์ในลักษณะดังกล่าว หลายประเทศได้ดำเนินการไปแล้วก็ตาม แต่ทว่าประเทศไทยยังไม่พร้อมก็จะเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อระบบการเรียนการสอนได้ถึงแม้ว่าการเรียนการสอนออนไลน์จะปลอดภัยจาก COVID-19 ที่เกิดจากนักเรียนและครูไม่ต้องไปรวมตัวกันที่โรงเรียนก็จริงแต่ก็มีเสียงสะท้อนกลับมาถึงความไม่พร้อมของทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นตัวนักเรียน ผู้ปกครอง โรงเรียน หรือแม้กระทั่งระบบการศึกษา ที่จะนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ โดยเฉพาะเรื่องของอุปกรณ์และเครื่องมือสำหรับการเรียนการสอนออนไลน์ เช่น คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต หรือแท็บเล็ต รวมถึงโทรทัศน์ที่สามารถรับสัญญาณดาวเทียมได้ซึ่งเชื่อว่านักเรียนทุกคนจะมีอุปกรณ์เหล่านี้เหมือนกันทุกคน และเชื่อว่าผู้ปกครองทุกคนมีกำลังทรัพย์เพียงพอในการจัดหาอุปกรณ์เหล่านี้ ขณะที่การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตและระบบ WIFI ในประเทศไทยก็ไม่ได้ครอบคลุมเหมือนในต่างประเทศ (Kittiwanno, & Chayasitthi, 2020)

ความหมายของการศึกษาทางเลือก

นักการศึกษาไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) ไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งสามารถรวบรวมและแยกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

กลุ่มแรกมองว่าการศึกษาทางเลือกหมายถึง การศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักในระบบโรงเรียนทั่วไป รูปแบบของการจัดการศึกษาซึ่งแตกต่างไปจากที่รัฐ เอกชน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้ตามปกติ มีหลักสูตรหรือวิธีสอนที่แตกต่างไปจากที่เป็นทางการ อาจจัดโดยบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ เช่น การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว โดยอาจใช้หลักสูตรทางเลือก (Alternative Curriculum) เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา (Royal Academy, 2012) การศึกษาทางเลือกจัดขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์มีความแตกต่างหลากหลาย ดังนั้น การจัดการศึกษาทางเลือกจึงมีหลายรูปแบบ แต่ทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะด้านสติปัญญา และจิตใจ ขณะที่การศึกษาในระบบโรงเรียนส่วนใหญ่มุ่งที่จะตอบสนองแต่เพียงด้านวิชาความรู้เท่านั้น (Pathumcharoenwattana, 2011)

กลุ่มที่สองมองว่า การศึกษาทางเลือกเป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบุคคลที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการจัดการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยที่เนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม แต่จะต่างจากการศึกษานอกระบบของสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ตรงที่ไม่เน้นเฉพาะการศึกษาผู้ใหญ่หรือผู้ที่พลาดจากการศึกษาในระบบ (ประชากรนอกโรงเรียน) โดยจะรวมกลุ่มเป้าหมายทุกวัย ตั้งแต่เด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ รวมทั้งเด็กในวัยเรียน

ที่ไม่ต้องการเรียนในโรงเรียนปกติด้วย (Education Council Secretariat, Ministry of Education, 2015)

กลุ่มที่สาม กล่าวไว้ว่า การศึกษาทางเลือกเป็นการศึกษาเชิงอุดมคติ เพื่อแสดงถึงคุณลักษณะของรูปแบบการศึกษาที่ไม่ใช่การศึกษาแบบเดิม มักถือว่าเป็นโรงเรียนอิสระ (Free School) หรือเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ไม่มีสถาบันการศึกษา (Non-institutional) และยึดหลักชุมชนเป็นหลัก (Community-based) ลดบทบาทของการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียน และหากเป็นการจัดการศึกษาในโรงเรียนก็จะเป็นการจัดการศึกษาแบบก้าวหน้า (Progressive) (Education Council Secretariat, Ministry of Education, 2015) โดยการจัดการศึกษาจะเคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะเลือกการศึกษาให้สอดคล้องกับธรรมชาติและศักยภาพของผู้เรียนที่มีความหลากหลายเพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเป็นพลเมืองที่มีคุณค่าของประเทศชาติ มีลักษณะสร้างสรรค์ก่อให้เกิดนวัตกรรม และมีความแตกต่างจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักทั้งในทางปรัชญาและองค์ประกอบของการจัดการศึกษา สามารถจัดได้ทั้งการศึกษาในระบบนอกระบบ ตามอัธยาศัย และการศึกษาตลอดชีวิตทุกระดับและประเภทการศึกษา โดยรัฐ เอกชน ท้องถิ่น บุคคลและภาคประชาสังคม Education Council Secretariat, Ministry of Education, 2015)

กล่าวสรุปคือ การศึกษาทางเลือก หมายถึงการจัดการศึกษาที่เคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพของประชาชนบนฐานชุมชนที่จะเลือกการศึกษาให้สอดคล้องกับธรรมชาติและศักยภาพของผู้เรียนที่มีความหลากหลายเพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศชาติ โดยศูนย์การเรียนรู้สถาบันสังคมมีลักษณะสร้างสรรค์ก่อให้เกิดนวัตกรรมและมีความแตกต่างจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักเพราะโควิด-19 ทำให้สถานศึกษาไม่สามารถให้ผู้เรียนเข้าไปเรียนในสถานศึกษาตามปกติได้จึงจำเป็นต้องให้เด็กไปเรียนรู้กับผู้อื่น/ศูนย์การเรียนรู้/โรงเรียน /เรียนรู้กับบริบทแวดล้อม ในช่วงนอกเหนือจากการเรียนออนไลน์เพียงอย่างเดียว

ความสำคัญของการศึกษาทางเลือก

การจัดการศึกษาทางเลือกเป็นการเปิดโอกาสสร้างทางเลือกของการศึกษาที่จะทำให้แต่ละคนได้แสดงออก ได้ค้นพบตัวเอง ข้อเด่นข้อด้อยที่จะต้องส่งเสริมและแก้ไขเกิดพัฒนาการในทางพรสวรรค์ให้โดดเด่นขึ้นมาอย่างมีความสมดุลกับพัฒนาการด้านอื่น ๆ จนสามารถประสบความสำเร็จได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพของตน นอกจากนี้การศึกษาทางเลือกยังมีความสำคัญอีกหลายประการ ซึ่ง Education Council Secretariat, Ministry of Education (2015) ได้เสนอไว้ดังนี้

1. การจัดการศึกษาทางเลือกสร้างวิถีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีของธรรมชาติที่คนแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันไป ทั้งในลักษณะลีลา ความถนัด ความสนใจ ความพร้อม รวมถึงสภาพแวดล้อมในวิถีชีวิต ครอบครัว โดยที่ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้อย่างน้อยก็ในทางใดทางหนึ่ง

2. การจัดการศึกษาทางเลือกทำให้เกิดความรู้เท่าทัน บนพื้นฐานของความสมดุลและการผสมผสาน ที่กำลังเป็นทิศทางใหม่ของโลกภายหลังการเปลี่ยนแปลงคือ การพยายามหลุดออกจากวัฒนธรรมในระบบทุนนิยมเสรีหรือวัตถุนิยมแข่งขัน เอารัดเอาเปรียบรวมทั้งความหลงในการพัฒนาเทคโนโลยีไม่มีขีดสุด จนทำลายธรรมชาติและเกิดภัยคุกคามครอบงำมนุษย์ด้วยการสร้างสรรค์วัฒนธรรม วิถีชีวิตแบบใหม่ที่เฟื่องฟูชุมชนที่สงบ สันติในความสัมพันธ์ต่อกันที่มีความเชื่อตรงและความรู้สึกพอเพียง เป็นมิตรต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติ

3. การจัดการศึกษาทางเลือกสร้างความสุขในการเรียนรู้ เรียนรู้อย่างบูรณาการในองค์รวมของชีวิต ผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ไม่แยกออกจากกัน วิชาการกับวิถีชีวิตเป็นเนื้อเดียวกัน เรียนรู้จากความเป็นจริง เรียนรู้แล้วนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ เกิดความรักในการเรียนรู้ รู้ได้หลากหลาย รู้เชื่อมโยง รู้สร้างสรรค์ รู้ได้ทั้งจากสิ่งที่ชอบและไม่ชอบใจ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นต้น

4. การจัดการศึกษาทางเลือก เป็นการศึกษาของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชนจะต้องเริ่มต้นจากความเคารพในภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ใน

ฐานะสมบัติล้ำค่าที่จะช่วยให้เรารู้จักตนเอง มีรากหยั่งลงลึกจนเพียงพอต่อการพุ่งทะยานขึ้นไปอย่างไม่หักโค่นลงมาย่าง ๆ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ภูมิรู้ ภูมิธรรมของชุมชนองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ตลอดจนวิถีชีวิตและภาวการณ์ที่เป็นจริงอยู่ในปัจจุบัน ในนามหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและความปักใจที่จะมีส่วนร่วมในชะตากรรมทุกอย่างของบ้านเกิดเมืองนอนของตนเป็นเรื่องพื้นฐานเรื่องแรกที่จะยืนยันได้ถึงการมอบคืนการศึกษาให้ชุมชนคืนเด็ก ๆ ลูกหลานให้กับชุมชน

การศึกษาทางเลือกเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ ผู้เรียนมีโอกาสนในการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้พบกับบริบท สถานที่ สถานการณ์ และผู้คนที่แตกต่างกันไป การมีพื้นที่แลกเปลี่ยนอยู่เสมอ การมีกิจกรรมให้ลงมือปฏิบัติอยู่เสมอเหล่านี้จะเกิดคุณค่าเมื่อผู้เรียนได้นำประสบการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้มาคิด วิเคราะห์ สรุปความรู้ ความเข้าใจของตนเอง ขณะเดียวกัน กระบวนการสรุปการเรียนรู้ สรุปบทเรียนร่วมกันระหว่างผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้เกิดพื้นที่ในการรับฟัง สนทนา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลประสบการณ์ร่วมกัน โดยการสรุปอย่างต่อเนื่องเช่นนี้จะทำให้เกิดการปรับทัศนคติทั้งต่อตัวเองและต่อสังคมอันเป็นกระบวนการสร้างคนที่ยั่งยืนและแข็งแรง การศึกษาทางเลือกเป็นการเปิดทัศนคติการจัดการศึกษาได้ครอบคลุมความต้องการของมนุษย์ทั้งในแง่ของปรัชญาการศึกษาและความรู้เชิงคุณค่าที่ให้ความหมายต่อวิถีชีวิตอย่างแท้จริงในหลากหลายมิติ ดังนี้

1. มิติของการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการการศึกษาทางเลือกเป็นนวัตกรรมทางการศึกษา กล่าวคือ การศึกษาทางเลือกเป็นการมาถึงของสิ่งใหม่ การริเริ่มสร้างความก้าวหน้าใหม่ ๆ เพื่อนำเสนอทางออกจากวิกฤตการณ์ให้เกิดการพัฒนาในก้าวต่อไป อันเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ที่จะต้องมีสิ่งใหม่เข้ามาแทนที่สิ่งเก่า ในลักษณะของวิวัฒนาการ เช่นเดียวกับแนวทางเลือกอื่น ๆ เช่น เกษตรกรรมทางเลือก เศรษฐศาสตร์ทางเลือก

เทคโนโลยีทางเลือก พลังงานทางเลือก การแพทย์ทางเลือก ฯลฯ

2. มิติของความแตกต่างหลากหลาย การศึกษาทางเลือกมีความแตกต่างของการศึกษากระแสหลักทั่วไป ทั้งในปรัชญา เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ การวัดประเมินผลการศึกษา ตลอดจนการบริหารจัดการ การมีอยู่ของการศึกษาทางเลือกเป็นการยืนยันว่าการศึกษาไม่ใช่เส้นตรงเพียงเส้นเดียว เฉพาะการศึกษาในระบบกระแสหลัก แต่จะต้องมีทางเลือกของการศึกษาเรียนรู้ที่หลากหลายที่ทำให้แต่ละคนมีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ สามารถประสบความสำเร็จได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพของตน

3. มิติของสิทธิเสรีภาพทางการศึกษา ของประชาชน การศึกษาทางเลือกเป็นสิทธิเสรีภาพของประชาชน กล่าวคือ การศึกษาทางเลือกเป็นความชอบธรรมในสิทธิเสรีภาพทางการศึกษาของประชาชน ซึ่งเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน บุคคลและครอบครัวพึงมีสิทธิที่จะเลือกรับการศึกษาเรียนรู้ ตามปรัชญาความเชื่อ ความต้องการ และความจำเป็นตามวิถีแห่งชีวิตของตนของครอบครัวและชุมชน ครอบครัวยุคใหม่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงามของสังคม ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดีในสถานการณ์โควิดในปัจจุบัน

จากผลกระทบของสถานการณ์โควิด-19 ที่เกิดขึ้นต่อระบบการศึกษามีทั้งผลกระทบในเชิงบวกและเชิงลบ ผลกระทบเชิงบวก เช่น เร่งให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษา เกิดการพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยีมากขึ้น เป็นต้น ผลกระทบเชิงลบ เช่น คุณภาพในการจัดการเรียนรู้ของครูลดลง นักเรียนได้รับการฝึกทักษะการปฏิบัติในรายวิชาน้อยลงและไม่สามารถทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนได้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตไม่เพียงพอและสัญญาณไม่เสถียร ครูมีภาระในการดูแลนักเรียนมากขึ้น ผู้ปกครองต้องใช้เวลาเพื่อช่วยเหลือการเรียนรู้ของบุตรหลานและต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น เป็นต้น ซึ่งผลกระทบดังกล่าวส่งผลต่อครูผู้เรียน ผู้ปกครอง และผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้โดยรวม

การศึกษาทางเลือกในรูปแบบของสถาบันสังคม จึงเป็นอีกหนึ่งของระบบการศึกษาไทยซึ่งเป็น

ทางเลือกหลักที่จะให้ผู้เรียนรอดพ้นจากความเสี่ยงที่จะเข้ามาช่วยเติมเต็มในการขับเคลื่อนการศึกษาไทยที่จะสร้างและพัฒนาเด็กไทยในการขับเคลื่อนการศึกษาไทยในช่วงภาวะวิกฤติจากโควิด-19 โดยการให้เด็กไปเรียนรู้กับผู้อื่น/ศูนย์การเรียนรู้/โรงเรียน/เรียนรู้กับบริบทแวดล้อม ในช่วงนอกเหนือจากการเรียนออนไลน์โดยฝึกให้เด็กจัดระบบการคิดหรือระบบการวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเองได้และสามารถถ่ายทอดให้กับผู้อื่น เช่น เพื่อน น้อง พี่พ่อแม่ ญาติ ชุมชน สาธารณะ ฯลฯ สร้างสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมและสำนึกของการเป็น “ผู้ให้” เป็นวิถีชีวิตของการศึกษาเรียนรู้เพื่อชีวิตและสังคม

อย่างสมดุลและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตต่อไป หากในอนาคตที่อาจเกิดเหตุการณ์ภาวะวิกฤติได้อีกที่จะทำให้ผู้เรียนไม่สามารถไปเรียนในสถานศึกษาได้

ลักษณะของการศึกษาทางเลือก

Education Council Secretariat, Ministry of Education (2015) กล่าวถึง ลักษณะของการศึกษาทางเลือก หรือนวัตกรรมสถานศึกษาทางเลือก ซึ่งต่างจากสถานศึกษาแบบแผนเดิม โดยเปรียบเทียบเป็นตาราง 1 ดังต่อไปนี้

ตาราง 1

การเปรียบเทียบลักษณะของการศึกษาทางเลือกและสถานศึกษาแบบแผนเดิม

องค์ประกอบ	สถานศึกษาแบบแผนเดิม	นวัตกรรมสถานศึกษาทางเลือก
ปรัชญาและจุดมุ่งหมาย	เน้นความเป็นพลเมืองเพื่อความเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดีตอบสนองต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตอบสนองตลาดการจ้างงาน	ให้คุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ และความหลากหลาย เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีอิสระทางปัญญา มีความสุขและสร้างสรรค์ สามารถประสบความสำเร็จได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพของแต่ละคน
หลักสูตร	ยึดตามหลักสูตรมาตรฐานและ 8 กลุ่มสาระวิชาของหลักสูตรแกนกลาง	มีความสมดุล ผสมผสาน ครอบคลุมองค์รวมความเป็นทั้งหมดของชีวิต ทั้งวิชาการและวิถีชีวิต ความรู้และคุณธรรม ภูมิปัญญาตะวันตกและตะวันออก ความเป็นสากลและความเป็นไทย พัฒนาหลักสูตรตามแนวปรัชญาการศึกษาใหม่ เช่น วอลดอร์ฟ มอนเตสซอรี นิโอฮิวแมนนิส วิถีพุทธ และให้ความสำคัญกับหลักสูตร
วิธีการเรียน	เน้นการสอนมากกว่าการเรียนรู้ ครูเป็นศูนย์กลาง เรียนเป็นรายวิชา ตามตารางสอน อยู่ในห้องเรียน ใช้หนังสือแบบเรียน สื่อการเรียนการสอนเป็นหลัก ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับไปตามแผนการสอนของครู	เน้นวิธีการเรียนรู้มากกว่าความรู้ ให้สามารถเลือกใช้และก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของความรู้ ผู้เรียนสร้างทางเลือกและวิธีการเรียนรู้ของตนเองได้ เน้นเรียนรู้จากความเป็นจริง นำไปใช้ในชีวิตจริงได้ มีความสุขในการเรียนจนเกิดความรักที่จะเรียนรู้ทั้งสิ่งที่ชอบและไม่ชอบใจ เกิดความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองและเรียนรู้ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต
การวัดและประเมินผล	ยึดมาตรฐานกลาง เพื่อคัดคนเก่งทางเทคนิควิชาการเข้าสู่ตลาดการจ้างงาน จึงกลายเป็นระบบการแข่งขัน กวดวิชามุ่งแสวงหาความสำเร็จส่วนตัวและทำลาย	เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องให้เห็นพัฒนาการตามสภาพจริง ผลของการเรียนรู้ อย่างตระหนักในความแตกต่างกันของทักษะ ปัญญา ความถนัด ความสามารถ ความสนใจตามธรรมชาติของตัวผู้เรียน โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลายทั้ง

ตาราง 1 (ต่อ)

องค์ประกอบ	สถานศึกษาแบบแผนเดิม	นวัตกรรมสถานศึกษาทางเลือก
	ความมั่นใจของคนที่มีศักยภาพ ด้านอื่น ๆ ที่แตกต่างจาก มาตรฐานกลาง	อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อนำไปสู่การ พัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล/กลุ่ม สร้างโอกาสให้ทุก คนสามารถที่จะประสบความสำเร็จทางการศึกษาได้ เสมอกัน
การบริหาร	เป็นสถานศึกษาของรัฐหรือใน กำกับของรัฐ ภายใต้การควบคุม ทั้งในทางวิชาการ มาตรฐานการ วัดประเมินผล การบริหารงาน บุคคล การเงิน และอื่น ๆ	กระจายอำนาจให้สถานศึกษามีฐานะเป็นนิติบุคคล อย่างแท้จริง มีอิสระทั้งในทางวิชาการและการ บริหารจัดการอื่น ๆ เปลี่ยนบทบาทของรัฐไปมุ่งการ ส่งเสริมสนับสนุนและกำกับคุณภาพตามมาตรฐาน ขั้นต่ำ

ตาราง 2

การเปรียบเทียบการเรียนการสอนในการศึกษาทางเลือกกับการศึกษากระแสหลัก

การศึกษาทางเลือก	การศึกษากระแสหลัก
- เรียนรู้ (Problem-based) - เน้นการแก้ปัญหา - ไต่แย้ง แลกเปลี่ยน ประสพการณ์ - คำถามสำคัญกว่าคำตอบ - ความหลากหลาย พหุภาพ - สัมพันธ์กับชีวิตจริง - เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม	- เรียนความรู้ (Content-based) - เน้นการแข่งขัน - ท่องจำ - คำตอบสำคัญคำถาม - ระบบโรงเรียน เอกภาพ - เน้นวิชาหลักสูตรเป็นตัวตั้ง - เน้นผู้สอนและผู้เรียน

นอกจากการเปรียบเทียบลักษณะของ
การศึกษาทางเลือก หรือนวัตกรรมสถานศึกษา
ทางเลือก ซึ่งต่างจากสถานศึกษาแบบแผนเดิม
ที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้เสนอ
ไปข้างต้นแล้ว Chakphisut, et al. (2005) และ
Inthasingh (2016) ได้เปรียบเทียบการเรียนการ
สอนในการศึกษาทางเลือกกับการศึกษากระแสหลัก
ไว้ในตาราง 2

จากตาราง 2 เปรียบเทียบลักษณะของ
การศึกษาทางเลือกหรือนวัตกรรมสถานศึกษา
ทางเลือก และสถานศึกษาแบบแผนเดิม ของ
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา และตาราง
เปรียบเทียบการเรียนการสอนในการศึกษาทางเลือก
กับการศึกษากระแสหลักของ Chakphisut, et al.
(2005) และ Inthasingh (2016) พบว่า แนวคิด
การศึกษาทางเลือกจะอยู่ในช่วงตรงข้ามกับการศึกษา

กระแสหลักอยู่หลายประการ อย่างไรก็ตามแนวคิด
ในสมัยปัจจุบัน การศึกษาทางเลือกและการศึกษา
กระแสหลักอาจไม่ได้เป็นการจัดการเรียนการสอน
ในช่วงตรงข้ามกัน เพราะในสถานศึกษากระแสหลัก
ได้มีการปรับตัวและนำเอานวัตกรรมการศึกษาที่ใน
อดีตเคยอยู่แต่ในการศึกษาทางเลือกมาใช้ เช่น การ
ใช้นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจัดการ
เรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-
based Learning) การจัดการเรียนการสอนโดย
ใช้โครงงาน (Project-based Learning) เป็นต้น
นอกจากนี้ สถานศึกษาในกระแสหลักบางแห่งได้
ปรับตัวเอง จากเดิมที่เน้นการสอนของครูมากกว่า
การเรียนรู้ของนักเรียน เน้นครูเป็นศูนย์กลางและให้
ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับตามแผนการสอนของครู (Passive
Learner) แต่ตอนนี้สถานศึกษาหลายแห่งได้ปรับ
เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุก (Active

Learning) มากขึ้น ผู้เรียนเป็นสำคัญในการเรียนรู้มากขึ้น แม้อาจจะไม่ได้ทำงานถึงขั้นโดดเด่นแข่งหน้าการศึกษาทางเลือก แต่นับได้ว่าการศึกษาทั้งสองค่ายก็ไม่ได้แตกต่างและตรงข้ามกันเหมือนเช่นเมื่อครั้งอดีตที่เคยเป็นมาแล้ว

โดยการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) เป็นระบบการจัดการศึกษาทางเลือกของภาคสังคมที่รัฐบาลได้กระจายอำนาจไปให้สถาบันสังคม ได้แก่ บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถานประกอบการ สถาบันศาสนา มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ในภาวสถานการณ์โควิดที่การเรียนรู้ในช่องทางการศึกษากระแสหลักทำได้ไม่เต็มที่เนื่องจากสถานศึกษาต้องปิดการเรียนการสอน ครูไม่สามารถจัดการเรียนการสอนรูปแบบเดิมแต่เพียงรูปแบบเดียวได้อีกต่อไป โดยการจัดศึกษาแบบทางเลือกโดยสถาบันสังคมจึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งของระบบการศึกษาไทยที่จะเข้ามาช่วยเติมเต็มในการขับเคลื่อนการศึกษาไทยที่จะสร้างและพัฒนาคนในการขับเคลื่อนนโยบายประเทศไทย 4.0 ให้สำเร็จและเป็นจริงได้โดยไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลังในการก้าวสู่โลกและประเทศไทย 4.0 แนวคิดการศึกษาทางเลือกบนฐานนิเวศการเรียนรู้ในการการระดมพลังปัญญาด้วยการประสานพลังพหุภาคีในการสร้างกระบวนการพหุปัญญานบนฐานพหุวัฒนธรรมและธรรมชาติ คือ รากฐานและกระบวนการจัดการศึกษาที่มั่นคงและยั่งยืน ซึ่งตอบโจทย์ที่ว่าการศึกษาเป็นเรื่องของทุกคน ทุกเพศ วัย และทุกระดับและเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งทุกเวลาในโลกในปัจจุบันนี้ที่ไม่มีอะไรแน่นอนอีกต่อไป

บทสรุป

ผลกระทบทางบวกของสถานการณ์โควิด-19 ต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารและครูพบว่า 1) ผู้บริหารพัฒนาตนเองให้มีความรู้และทักษะการบริหารสถานศึกษารูปแบบต่าง ๆ 2) ผู้บริหารและครูพัฒนาตนเองให้มีความรู้และทักษะการจัดการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ 3) ครูเรียนรู้และพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีเพิ่มขึ้น 4) ครูเปลี่ยนวิธีสอน วิธีการวัดประเมินผลให้เหมาะสม

5) ครูมีความกระตือรือร้นในการปรับใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ใหม่ โดยใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง 6) ครูมีความสามัคคี ร่วมมือและช่วยเหลือกันมากขึ้น และ 7) ครูได้รับความชื่นชมจากผู้ปกครองมากขึ้น เนื่องจากผู้ปกครองรับรู้ถึงความวิริยะอุตสาหะในการทำงานของครู ผลกระทบทางบวกต่อผู้เรียนพบว่า 1) นักเรียนมีเวลาอยู่กับครอบครัวมากขึ้น 2) นักเรียนมีความกระตือรือร้นและมีความรับผิดชอบต่อการเรียนมากขึ้น 3) นักเรียนมีโอกาสได้พัฒนาการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี 4) นักเรียนมีพฤติกรรมใฝ่เรียนรู้มากขึ้น 5) นักเรียนเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้จากออนไลน์และแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ มากขึ้น 6) นักเรียนสามารถลดเวลา ความเสี่ยงและค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปโรงเรียน 7) นักเรียนมีความสงบและมีสมาธิในการเรียนมากขึ้น และ 8) การเรียนออนไลน์หรือผ่านทีวีสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ในการเดินทางและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ และผลกระทบทางบวกต่อผู้ปกครอง ชุมชนและสังคมพบว่า 1) ผู้ปกครองมีการติดต่อสื่อสารเพื่อรับข่าวสารจากสถานศึกษามากขึ้น 2) ชุมชนและท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณ และให้ความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือสถานศึกษามากขึ้น และ 3) ผู้ปกครองเข้าใจและมีความสัมพันธ์อันดีกับสถานศึกษาดีขึ้น

ผลกระทบทางลบของสถานการณ์โควิด-19 ต่อระบบการจัดการเรียนรู้พบว่า คุณภาพการเรียนรู้ลดลงซึ่งเป็นผลจากความไม่พร้อมของสถานศึกษา ครูมีภาระงานเพิ่มขึ้นและขาดทักษะการสอนออนไลน์ หลักสูตรการเรียนการสอนและการประเมินผลไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้รูปแบบดังกล่าว ผู้เรียนขาดความพร้อมในการเรียนออนไลน์และเรียนผ่านโทรทัศน์ เนื่องจากขาดวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสม นักเรียนกลุ่มด้อยโอกาสหรือกลุ่มชายขอบห่างไกล และกลุ่มที่ขาดความพร้อมเชิงเศรษฐกิจได้รับผลกระทบทางลบมากกว่ากลุ่มอื่น ผู้เรียนมีปัญหาความเครียดในการเรียน ขณะที่ผู้ปกครองจำนวนมากจำเป็นต้องดูแลและช่วยสอนบุตรหลานในระหว่างการเรียนรู้ออนไลน์ไปพร้อม ๆ กับการทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัวทำให้ไม่มี

กำลังเพียงพอที่จะดูแลบุตรหลานทั้งการสอนและการจัดหาอุปกรณ์พื้นฐานในการเรียนที่บ้าน

การศึกษาทางเลือกเป็นการศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักในระบบโรงเรียนทั่วไป ทั้งในทางปรัชญาและองค์ประกอบของการจัดการศึกษา การศึกษาทางเลือกสามารถจัดได้ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยที่เนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่มเป้าหมาย พัฒนาการของการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย แบ่งได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคบุกเบิกก่อตั้ง ยุคปฏิรูปการศึกษารอบแรก และ

ยุครวมกลุ่มต่อสู้ผลักดัน โดยในแต่ละยุคนั้นมีปรัชญาและลักษณะของการศึกษาทางเลือกที่แตกต่างกันออกไป แม้ลักษณะของการศึกษาทางเลือกในปัจจุบันจะไม่ได้อยู่ในขั้นตรงข้ามกับการศึกษากระแสหลักแล้ว อย่างไรก็ตามการศึกษาทางเลือกก็ยังมีลักษณะเฉพาะเหมาะสมสำคัญที่การศึกษากระแสหลักได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ในปัจจุบันโดยไม่ทราบวันที่จะจบ ซึ่งอยู่บนหลักการพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ การเคารพทุกคน ความสมดุล การกระจายอำนาจ การปราศจากการแทรกแซงกั้นระหว่างการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมและการมองโลกทัศน์แบบองค์รวม

References

- Chaiyaphan, M. (2021). Educational Administration on the Path of NewNormal. *Journal of the Humanities and Social Sciences Suan Sunandha Rajabhat University*, 4(1), 6-15. [in Thai]
- Chakphisut, S., et al. (2005). *Alternative Education Research: Database and Analysis*. Bangkok: Office of Research Fund. [in Thai]
- Education Council Secretariat Ministry of Education. (2020). *Report "Online Learning in the Covid-19 Era: Crisis or Opportunity for Thai Education"*. Bangkok: Bureau of Education Standards and Learning Development, Secretariat of the Education Council, Ministry of Education. [in Thai]
- Education Council Secretariat Ministry of Education. (2021). *Study report on Learning management model for students in basic education affected by the situation of COVID-19*. Bangkok: Bureau of Education Standards and Learning Development, Secretariat of the Education Council Ministry of Education. [in Thai]
- Inthasingh, S. (2016). Alternative Education: Curriculum and Instruction Focusing on Individual Differences. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(2), 1188-1206. [in Thai]
- Kittiwanno, A. & Chayasitthi, S. (2020). NEW NORMAL: Adaptation for education according to Buddhism. *Mahachulalongkornrajavidyalaya University*, 7(9), 55-68. [in Thai]
- Pathumcharoenwattana, W. (2011, January 5). *Alternative Studies: A Challenging Approach in the Reform Era*. https://portal.edu.chula.ac.th/nfed1/assets/Weerathep_choice.pdf. [in Thai]
- Office of the Education Council Secretariat, Ministry of Education. (2015). *Alternative Education Management in Thailand*. Bangkok: V.T.C. Communication. [in Thai]
- Royal Academy. (2012). *Dictionary of Educational Terms Royal Institute edition*. Bangkok: Arun Printing. [in Thai]
- Schwab, K. (2016). *The fourth industrial revolution*. World Economic Forum.